

Het Maleis en de Bahasa Indonesia

door

G. JANSSENS

lid der Maatschappij

1. HET MALEIS ALS MALEIS — POLYNESISISCHE TAAL.

Het Maleis behoort tot de grote groep van Maleis-Polynesische talen, die gesproken worden op de eilanden van Madagaskar tot het Paaseiland, en die in noordelijke richting Formosa en de Filippijnen omvat. Tot deze groep behoren evenwel niet de talen van Australië en Tasmanië, de Papoea-talen van Nieuw-Guinea, en de talen van de Halmahera-groep. De taalgroep bestaat uit twee onderafdelingen: het Polynesisch van de Grote Oceaan, en het Indonesisch van Filippijnen, Indonesië en Madagaskar. Tot de laatste groep behoort ook het Maleis. De Melanesische talen zijn ontstaan door vermenging van Polynesische en Papoea-elementen; de Mikronesische zijn in feite ook Melanesisch.

A. *De Polynesische talen* hebben een jonge en zeer afgesloten taalstructuur. Het konsonantisme is er tot een minimum herleid. Deze talen hebben maximum 10 konsonant-fonemen. Bovendien verdwijnt elke konsonant op het wordeinde, behalve wanneer hij beschermd wordt door een suffix: Aan Oud-Javaans *inum* 'drinken' (Maleis *m-inum*) beantwoordt Samoa *inu*; de weggevalen -m is echter voor suffix bewaard in de transitieve vorm *inum-ia*. Door het verdwijnen of samenvallen van konsonanten gebeurt het vaak dat een Polynesische woordvorm, naargelang zijn betekenis, ontstaan is uit een zevental verschillende Maleis-Polynesische vormen. Daarom ook is het mogelijk volledige zinnen zonder konsonant aan te treffen, b.v. Hawajaans *ua oia au* 'ik ben het', *e i ae oe ia ia* 'zeg gij hem'. Hier volgen enkele voorbeelden die aantonen dat we soms nog dezelfde woordstam aantreffen in het Maleis en in de Polynesische taalgroep: Maleis *akar* = Tonga *aka* 'wortel', M. *aku* = T. *au* 'ik', M. *api* = T. *afi* 'vuur', M. *balai* 'gebouw' = T. *fale* 'huis', M. *benua* 'vasteland' = T. *fonua* 'land', M. *dua* = T. *ua* 'twee'. Van de oorspronkelijke grammaticale formantia zijn in het Polynesisch slechts sporen overgebleven, zodat de Polynesiërs er zich niet meer bewust van zijn, dat deze vormen samengesteld zijn uit grondwoorden en affixen. Een primitief nieuw grammatikaal systeem heeft in het Polynesisch het oude vervangen.

B. Veel konservatiever is de *Indonesische* groep. Daarom leest men soms dat de Polynesische talen ontstaan zijn uit een Indonesische. Volgens de meest verspreide opvatting (deze theorie is afkomstig van Kern) zijn de Maleis-Polynesische volkeren afkomstig van het Aziatische vasteland. Een oudere groep is waarschijnlijk door een jongere verdrongen naar de perifere gebieden : Tot deze oudere laag zou b.v. het Atjéhs behoren, de talen der Mentawai-eilanden ten zuiden van Sumatra, en in het oosten de talen der eilanden ten oosten van Lombok, verder nog de hele Polynesische taalgroep. Daardoor komt het dat er vaak opvallende overeenstemmingen aan te tonen zijn tussen het Polynesisch en b.v. de talen van Celebes. Tot de jongere laag behoren onder meer Javaans en Maleis.

2. DE GESCHIEDENIS VAN HET MALEIS.

De oudste bronnen waaruit het Maleis ons bekend is zijn een viertal inskripties uit de 7e eeuw, die gevonden zijn op Sumatra, in de omgeving van Palembang. Het is een streek waar tot op heden Maleis gesproken wordt. Bovendien mag de oostkust van Sumatra als de bakermat van het Maleis aanzien worden. De naam Maleis is afkomstig van het rijk Melaju, dat gevestigd was in de omgeving van het huidige Djambi op de Batang Hari-rivier. Maleis is de Nederlandse vorm van Bahasa Melaju, oorspronkelijk 'taal van Melaju', maar dan ook 'Maleise taal', wanneer Melaju als adjektief wordt opgevat.

Op het einde der 7e eeuw werd het boeddhistische rijk Srīvidjaja, dat zijn hoofdstad had nabij het huidige Palembang op zuid Sumatra, machtiger dan Melaju, en onderwierp waarschijnlijk dit rijk. In dit vorstendom was het Maleis, dat er gebruikt werd bij het onderwijs der boeddhistische wijsbegeerte en der Sanskrit-grammatica, reeds een kultuurtaal. Uit deze periode zijn ons de 4 hogervermelde inskripties bewaard gebleven. Ze worden gekenmerkt door het gebruik van een ongelooflijk aantal Indische leenwoorden. Waarschijnlijk gold het gebruik van Indische woorden in de hogere kringen als voornaam. Maar overigens gelijkt dit 7e-eeuws Maleis reeds sterk op het moderne. Veel van de Indische woorden zijn later weer uit het Maleis verdwenen, maar toch bezit het moderne Maleis nog een vrij behoorlijke hoeveelheid woorden van Sanskrit-herkomst.

Indische kooplieden, die toen de handel beheersten, voeren geregeld door de straat van Malaka. Hun natuurlijke landingsplaatsen waren Singapura en Palembang. Aangezien ze vanwege het periodieke karakter der moesson-winden telkens een half jaar

ter plaatse moesten blijven voordat ze de terugtocht konden aanvangen, kwamen ze nauwer in contact met de bevolking, en leerden de plaatselijke taal, het Maleis spreken. Ze vereenvoudigden echter deze Indonesische taal, omdat de Indonesische grammatikale categorieën de Indiërs even onbegrijpelijk voorkwamen als later de Nederlanders. Evenals deze laatsten zullen ze het Maleis voor een zeer eenvoudige taal gehouden hebben, omdat de moeilijkheden buiten het kader van de Indogermaanse grammatika vallen. Uit dit onbegrip is een soort eenvoudige handelstaal ontstaan, het z.g. pasar-Maleis ('markt-Maleis'; pasar is ons bazaar). Waarschijnlijk vereenvoudigden trouwens de Maleiers zelf hun taal in de omgang met vreemdelingen, zoals ook vele ouders tegenover hun kinderen kindertaal spreken. Ook de eerbied voor de cultureel hogerstaande Indiërs kan de Maleiers er toe aangezet hebben de gebrekkige taal der vreemdelingen na te bootsen. Vanuit Sumatra is dit soort Maleis verder verbreid als handelstaal, en werd begrepen in alle kuststreken van de archipel. Ongetwijfeld hebben de talrijke kustvolkeren elk een eigen type handels-Maleis tot stand gebracht. In Indonesië worden verschillende honderden talen gesproken. Welnu in elk taalgebied zullen de Indonesiërs het Maleis dat ze als verkeerstaal van de handelaars overgenomen hadden, omgevormd hebben tot een eigen lokale handelstaal, gedeeltelijk door vermenging met eigen taalmiddelen.

Daarnaast zijn er echter ook gebieden waar het Maleis als volkstaal voorkomt: een deel van het schiereiland Malaka, de Riau-archipel, de kust van Borneo en de Molukken. In deze streken zullen zich handelskolonies zijn komen vestigen vanuit Melaju, het gebied rondom Palembang en Minangkabau, want de Maleiers waren bij uitnemendheid zeevaarders. In de genoemde streken spreekt de bevolking heden nog steeds Maleis, echter met grote dialectverscheidenheid. Afgezien van het Riau-Maleis, is het Maleis van deze gebieden zeker niet het uit de literatuur bekend geworden klassieke Maleis. Ook op Sumatra zelf is het Maleis-sprekend gebied verder uitgebreid over het grootste deel der oostkust. Op de westkust van Sumatra ligt een gebied waar Minangkabaus gesproken wordt. Of dit een Maleis dialect is dat tegenover alle andere een vrij afzijdige plaats inneemt, of een afzonderlijke taal, is niet duidelijk.

Hoe en wanneer het Maleis deze grote verbreiding te beurt gevallen is, weten we niet. Wel blijkt uit Javaanse inskripties dat het Maleis reeds in de 8e eeuw een grote invloed uitoefende op centraal Java.

De grote invloed die Indië op taal en cultuur van Indonesia uitgeoefend heeft is veel ouder dan de oudste historische bronnen,

en dateert in sommige delen van de archipel misschien reeds van de 2e eeuw na Chr. De godsdienstige voorstellingen die de Indiërs aanbrachten waren eerst brahmaans en boeddhistisch ; veel later waren het moslemse opvattingen die langs Perzië om Indië waren binnengedrongen.

Sedert de 13e eeuw begint de Indische invloed op Indonesië te verminderen. Voortaan komen Arabische kooplieden in steeds toenemende mate de Indonesische bevolking beïnvloeden. De laatste sporen van de Indische beschaving verdwijnen ; praktisch alle Maleiers worden moslem. Ook Java wordt bekeerd tot de nieuwe godsdienst. De oude Javaanse cultuur is ons vooral bekend op Bali, dat deze cultuur deelde, en tot op heden Hindoes gebleven is.

Hoewel van in de oudste tijden ook Chinezen zich in Indonesië kwamen vestigen, hetzij als kooplieden in de havensteden, hetzij als pelgrims, die onder meer met wetenschappelijke bedoelingen naar Indonesië kwamen, b.v. om er Sanskrit-werken in het Chinees te vertalen, en hoewel deze Chinezen tenslotte tot belangrijke groepen aangegroeid waren, toch heeft het Chinees nooit veel invloed uitgeoefend op de Indonesische talen.

Na de ondergang van Srīvidjaja in de 13e eeuw wordt Melaju weer onafhankelijk onder Javaans gezag. In de 14e eeuw is het Maleis blijkens Minangkabause inskripties nog de officiële taal. Omstreeks deze tijd ontstaat een bloeiend rijk op het schiereiland Malaka. De machtige havenstad Malaka op de westkust van het schiereiland was de residentiestad. De Maleise vorsten van Malaka konden zowel de oost- als de westkust van het schiereiland onderwerpen en bovendien de Sumatraanse overwal. Vanuit Malakka verbreidt zich het Maleis verder als handselstaal in de 15e eeuw. Bovendien dringt de Islam nu ook vanop het schiereiland Indonesië binnen.

Wanneer de Portugezen in 1511 Malaka veroveren, gaat de hofhouding van deze stad zich vestigen aan de Djohor-rivier op het zuidelijk deel van het schiereiland. Van hieruit zal de cultuur een tijdlang uitstralen over de Riau-archipel en Sumatra.

Aan het hof van Malaka, en later in Djohor en de nabuurstaten ontstaat de klassieke Maleise literatuur ; vooral bekend is de Sedjara Melaju 'de Maleise Chroniek'. De taal van deze letterkunde is Riau-Maleis, dat tot voor kort werd beschouwd als het zuiverste Maleise taaltype. Toen de Indonesische nationalistenvan deze eeuw het Maleis als officiële taal voor Indonesië propageerden, grepen ze terug naar dit klassieke Maleis. We zullen verder nog zien dat deze vorm van Maleis, die voor de tweede wereldoorlog in de school onderwezen werd, en daarom school-Maleis heette, tenslotte toch niet in staat was de taal in haar verdere ontwikkeling

te remmen. Het is mogelijk dat een deel der Maleise literatuur verloren is gegaan bij de val van Malaka. Cultureel herstel is nooit gevolgd.

In de 17e eeuw veroverden de Atjéhers vanuit noord-Sumatra het gebied van Djohor. Er komt nu een einde aan de korstondige bloei der klassiek-Maleise literatuur. In Atjéh zelf moet het Maleis het veld ruimen voor het Atjéhs.

Toen de Nederlanders in Indonesië kwamen, was de bevolking reeds voor een groot deel bekeerd tot de Islam, terwijl hier en daar Portugees-katolieke scholen gevestigd waren. Er worden dan nieuwe scholen opgericht om het Portugees te vervangen door Nederlands, het katholicisme door het protestantisme. In beide opzichten bleek dit opzet te mislukken: Enerzijds is de bevolking nog steeds hoofdzakelijk moslems, en van de andere kant was het Nederlands niet bij machte het Maleis te vervangen. Zelfs was men in sommige scholen verplicht het Portugees als voertaal te dulden, omdat de schooljeugd noch Nederlands, noch Maleis, maar, afgezien van de inlandse taal, slechts Portugees kende. De kristelijke missie maakte gebruik van het Maleis en droeg dus bij, evenals vroeger ook de Islam, tot de verspreiding van deze taal. Het Maleis was ook de taal waarin de Verenigde oost-Indische Compagnie zich bediende in haar betrekkingen met Indonesiërs.

3. HET MALEIS IN DE 20e eeuw : DE BAHASA INDONESIA.

In de twintigste eeuw beleven we een herleving van het Maleis. Het 'nationale ontwaken' (*kebangunan kebangsaan*) had aanvankelijk niet de bedoeling de hele archipel een eenheidstaal op te leggen. De leiding van de beweging was in handen van Javanen, die vooral de opbloei van de oude cultuur beoogden. Voor hen was het Javaans de culturele taal bij uitnemendheid. De Sumatranen echter, die nooit zulke hoge cultuur ontwikkeld hadden als de Javanen, legden in hun streven meer de nadruk op de politieke activiteit. Indonesië moest één volk zijn met één taal. In 1928 dekreteert een vergadering van jonge nationalistena dat het Maleis voortaan *Bahasa Indonesia*, d.i. "Taal van Indonesië" zal heten. Deze taalbeweging was een reactie tegen het gebruik van het Nederlands in intellektuele middens, en bovendien begrepen de nationalistena dat de taal een belangrijke faktor is voor de politieke eenmaking. Dat de Bahasa Indonesia de taal van Indonesië was bleef echter voorlopig een ideaal, dat geleidelijk zou moeten verwezenlijkt worden.

Nu kan men zich afvragen waarom juist het Maleis gekozen

werd als nationale taal en niet een der andere honderden talen die in Indonesië gesproken worden. Het aantal sprekers in aanmerking genomen, zouden alleen nog het Javaans, het Soendanees en het Balinees in aanmerking gekomen zijn. Maar het Maleis had dit voor op de andere talen, dat het meer verbreid was. Het werd ver buiten zijn eigen gebied verstaan en gesproken. Bovendien was het door het langdurig interinsulaire gebruik als handels- en missietaal veel soepeler geworden en meer geschikt voor het uitdrukken van nieuwe ideeën dan alle overige Indonesische talen. Doordat het Maleis in zijn vroegere ontwikkeling allerlei vreemde elementen opgenomen had was het misschien minder typisch Indonesisch, maar des te meer bruikbaar geworden.

Het Javaans is altijd meer regionaal gebleven, en heeft bovendien deze moeilijkheid, dat de spreker tegenover een hogergeplaatste een andere woordenschat, haast een andere taal gebruikt dan tegenover zijn gelijke of mindere. Deze omstandigheid staat natuurlijk de verbreiding van het Javaans in de weg. Een andere moeilijkheid waar een Javaanssprekende mee af te rekenen heeft is van sociale aard : In het huidige Java is het mogelijk geworden, dat personen van de laagste stand de hoogste openbare functies vervullen. Het oude kastenstelsel is doorgebroken. In deze omstandigheid weet de Javaan niet goed welk soort Javaans nu de voorkeur verdient, en daarom gebruikt hij liever Maleis als administratieve taal.

De Indonesische regering is er dan toe overgegaan het onder-richt van de Bahasa Indonesia op de scholen in te voeren, ook in streken waar geen Maleis gesproken werd. Ze richt ook een Kantoor voor de Volkslektuur op, Balai Pustaka (letterlijk 'kantoor of gebouw der boeken'), dat goedkope Maleise lektuur verspreidt.

In 1933 wordt het kultureel-literaire tijdschrift *Pudjangga Baru* 'de Nieuwe Literator' gesticht door Takdir Alisjabana, Amir Hamza en Armijn Pane, die tevens de belangrijkste bijdragen leveren voor dit tijdschrift, dat zonder onderbreking verschijnt tot aan de Japanse bezetting in 1942. Ze ijveren vooral voor de algemene invoering van de Bahasa Indonesia.

Belangrijk is ook het kongres, dat in 1938 gehouden werd te Solo op Java, het Kongres Bahasa Indonesia : Beïnvloed door de nieuwe stroming zullen veel schrijvers voortaan in de Bahasa Indonesia publiceren i.p.v. in hun moedertaal.

De oude Maleise literatuur was reeds lang uitgebloeid. De Bahasa Indonesia ontwikkelt zich nu op basis van het 17e eeuwse literaire Maleis met de nodige vernieuwingen. De nieuwe literatuur breekt qua inhoud met de klassieke : Ze is geheel westers geïntereerd. Vooral de Nederlandse letterkunde heeft invloed uit-

geoeffend. De behandelde onderwerpen hebben vaak betrekking op sociale en kulturele problemen, die zich in Indonesië voordoen, sinds de nationale ontwakning de Indonesiërs geestelijk ontvanke-lijk heeft gemaakt voor nieuwere inzichten.

Aanvankelijk stond de Bahasa Indonesia zeer dicht bij het klas-sieke Maleis. Dit laatste is een Sumatraanse taal, zoals we reeds vermeldden. Het waren ook de Sumatranen die zich het eerst be-ijverden om de Bahasa Indonesia te verspreiden. Vooral de Mi-nangkabauers gaven in de jaren 1920-30 de toon aan. Op het Kantoor voor Volkslektuur hadden Sumatranen de leiding. In de school werd een verstarde Maleis onderwezen uit de grammatika van Van Ophuysen, die zijn materiaal in samenwerking met Mi-nangkabauers verzameld had. Ook veel leraars waren afkomstig van Sumatra of waren door Sumatranen gevormd. Het school-Ma-leis was zeer puristisch; allerlei taalgebruiken werden op grond van het klassieke Maleis veroordeeld, hoewel ze in de omgangstaal algemeen gebruikelijk waren.

Buiten de school evolueerde de Bahasa Indonesia onbeperkt voort.

Een middenweg tussen deze beide uitersten was het Volkslek-tuur-Maleis, dat op de verdere taalontwikkeling een gunstige in-vloed heeft uitgeoefend, zonder evenwel de norm van het goede taalgebruik te worden, aangezien het nooit gefixeerd is.

Zo ontwikkelt zich een literair Maleis, dat ook gebruikt wordt in tijdschriften en dagbladen, en bovendien kulturele en politieke taal is, de taal van de school, de radio, de dichtkunst. Deze taal is primair schrijftaal; ze wordt niet gevoed door een levende volkstaal, en heeft alle contact verloren met het Maleis dat op Sumatra, Riau, Malaka of Borneo gesproken wordt. Stilaan is ze ook de omgangstaal van miljoenen Indonesiërs geworden.

Een ander type Maleis was het kranten-Maleis. De journalisten moesten vaak de taal al schrijvend leren.

Het Pasar-Maleis, 'markt-Maleis' is een verzamelnaam voor al-lerlei Maleise taalvormen, die sterk vereenvoudigd en verbasterd zijn. Indiërs, Chinezen en Europeanen gebruikten van in de oudste tijden Maleis in hun omgang met Indonesiërs, ook als deze geen Maleiers waren. Dit handels-Maleis verschilt vooral van het lite-raire, doordat de zuivere woordstam gebruikt wordt i.p.v. aflei-dingen. Het is een primitieve pidgin-taal.

Een midden-positie tussen literair en pasar-Maleis neemt het Chinees-Maleis in. De Chinese bevolking van Indonesië sprak nl. ook een vereenvoudigd Maleis, en gaf hierin kranten uit. Dit soort Maleis wordt nu ook sterk beïnvloed door de taal der Volkslek-tuur.

De Japanse bezetting, die duurde van 1942 tot 1945 was een

gunstige faktor voor de verbreiding van het Maleis. Weliswaar werden de *Komisi Bahasa Indonesia* ('Kommissie voor de B.I.', in 1942 te Djakarta opgericht) en het *Kantor Bahasa Indonesia* ('Kantoor voor de B.I.') in hun werking geremd, maar anderzijds verboden de Japanners het gebruik van Engels en Nederlands zowel voor officiële doeleinden als in de openbare omgang. Ze wilden misschien het Japans in de plaats stellen. Uit reactie hiertegen is de Indonesische bevolking zich gaan toelekken op de Bahasa Indonesia, die ook door de Japanners erkend werd. Veel leraars en ambtenaars waren toen verplicht de Bahasa Indonesia te leren.

De hogervermelde Taalkommissie heeft na de Japanse tijd een woordenboek van technische en wetenschappelijke uitdrukkingen uitgegeven, de tweeledige *Kamus Istilah*, die tevens de Indonesische vertaling van internationale woorden geeft.

Van 1943 dateert dan ook de *Lembaga Bahasa Indonesia*, het 'Indonesisch Taalinstituut' te Medan.

Op het einde van de Japanse bezetting in 1945 wordt de Republiek Indonesië uitgeroepen, die in 1949 onafhankelijk wordt. De Bahasa Indonesia is nu ook in feite de eenheidstaal van de nieuwe natie. Deze taal is inmiddels een moderne schrijftaal geworden. Het konservatieve school-Maleis is verdwenen, en heeft plaats gemaakt voor het meer soepele Maleis der Volkslektuur.

Het zwaartepunt der beïnvloeding is nu ook verplaatst: Hoe langer hoe meer Javanen zijn Maleis gaan spreken en hebben hun stempel gedrukt op de nieuwe nationale taal. De invloed van Djakarta is voortdurend groter geworden, zodat nu de structuur en de woordenschat in grote mate door het Javaanse Maleis worden bepaald. Er is ook nog steeds verschil tussen het Maleis van Java en van Sumatra, zelfs op Sumatra is er geen eenheid in de schrijftaal. Het literair Indonesisch is nog in volle groei. De schrijvers vooral geven in dit opzicht leiding. De taal van leraars, journalisten, dichters en andere schrijvers vertonen vaak afwijkingen, nog afgezien van het gesproken Indonesisch. De grammatika's kunnen haast nergens vaste regels opgeven, maar toch begint zich stilaan een vast taaltypet te vormen, dat misschien later kan uitgroeien tot een genormaliseerde eenheidstaal.

4. DE STRUKTUUR VAN HET MALEIS.

Het Maleis wordt soms het Italiaans van het oosten genoemd vanwege zijn welluidendheid. Haast alle woorden zijn tweekletterig. Er komen nooit meer dan twee medeklinkers na elkaar, want elke lettergreep begint en eindigt hoogstens met één mede-

klinker. Bijgevolg komen de volgende woordtypes voor, in zover het de verdeling van klinkers en medeklinkers betreft: *ia* 'hij', *tua* 'oud', *ini* 'deze', *air* 'water', *baru* 'nieuw', *luar* 'buiten', *enam* 'zes', *besar* 'groot', *arti* 'betekenis', *tentu* 'zeker', *untuk* 'voor', *tempat* 'plaats'. Niet uitzonderlijk is verder het drielettergeregigd woordtype dat met medeklinker + doffe *e* begint, b.v. *sedikit* 'weinig', *tetapi* 'maar'.

Het Indonesisch bezit een groot aantal leenwoorden, vooral uit het Nederlands, het Arabisch en het Indisch, die fonetisch en grafisch aan het Maleise systeem worden aangepast. De volgende voorbeelden illustreren dit verschijnsel: *mesin* = machine, *perotés* = protest, *kelérek* = klerk, *sén* = cent. Ook het vokalisme wordt aan het Maleis aangepast: *tonil* = toneel, *kantor* = kantoor, *amtenar* = ambtenaar, *buro* = bureau, *és krim* = ijskrem. De konsonanten worden fonetisch geschreven, en zo nodig omgevormd tot in het Maleis bestaande fonemen: *pamili* = familie, *polisi* = politie, *beranda* = waranda, *kopi* = koffie, *gadji* = gage, *taksi* = taxi, *arsip* = archief, *praboto* = vrachtauto.

De grammatika van het Indonesisch is in wezen totaal verschillend van de onze. De grammatikale categorieën die ons onmisbaar schijnen, beoordeeld vanuit ons Europees taalgebruik, ontbreken volledig in het Indonesisch: Zo is er b.v. bij de naamwoorden geen onderscheid tussen enkelvoud en meervoud, bij de werkwoorden geen vervoeging, zelfs geen aanduiding van tijden of aspecten. Maar omgekeerd bezit het Indonesisch grammatikale vormen, waarvan wij de betekenis moeilijk in ons kunnen opnemen. Maar laten we enkele voorbeelden geven:

Rumah betekent zowel 'huis' als 'huizen'. Nu heeft het klassieke Maleis en ook de Bahasa Indonesia een geredupliceerde vorm *rumah-rumah* (verkort geschreven: *rumah* 2), die de betekenis heeft van 'verschillende soorten huizen, allerlei huizen'. De Europeanen in Indonesië, die het niet zonder meervoudsuitdrukking kunnen stellen, gebruiken meestal de geredupliceerde vorm wanneer ze in hun eigen taal het meervoud zouden nodig hebben. Met deze nieuwe betekenis is de reduplicatie nu ook doorgedrongen in de taal van de krant en de radio, echter niet in de literaire Bahasa Indonesia. Een literaire prozatekst heeft gemiddeld slechts een geredupliceerd naamwoord per bladzijde, en dan uitsluitend in de klassieke betekenis van de gedifferentieerde meervoudigheid.

Bij leenwoorden uit het Arabisch wordt meestal de Arabische enkelvoudsvorm in het Maleis voor beide numeri gebruikt. Soms echter ontleent men de Arabische meervoudsvorm, b.v. Arabisch

qubūr 'graven' wordt Maleis *kubur* 'graf, graven'. Ook een Nederlands leenwoord kan in zijn stamvorm meervoudsbetekenis krijgen: *sembilan wijk* 'negen wijken'.

Aku betekent 'ik', *datang* 'komen'. *Aku datang* is dus: 'ik kom, ik zal komen, ik kwam, ik zou komen, enz.' En, vreemd genoeg, blijft een Maleise tekst duidelijk, want meestal plaatst de kontekst ons in de bedoelde tijdssfeer. Wanneer de Europeaan konsekwent bij de verleden tijd *sudah* voor het werkwoord plaatst, en bij een toekomstige tijd *akan*, doet hij het Indonesisch taaleigen geweld aan: 1. *Sudah* betekent eigenlijk 'reeds', en staat soms voor het werkwoord, maar dit kan dan zowel tegenwoordige als verleden tijd zijn: *Aku sudah datang* 'ik ben al gekomen', of 'ik kom al'. 2. *Akan* heeft allerlei prepositionele betekenissen, bovendien betekent het 'om te', b.v. *akan datang* 'om te komen, opdat ... zou komen', en ook 'zullen': *Aku akan datang* 'ik zal komen'. Maar zonder *akan* zou de uitdrukking eveneens voor de toekomst kunnen gebruikt worden.

Een opvallende eigenaardigheid van het Maleis is, dat het natuurlijk geslacht lexikologisch en grammatikaal niet tot uitdrukking komt. B.v. *ia* is zowel 'hij' als 'zij'. *saudara* is 'broer' of 'zuster', *tuān* 'mijnheer' of 'mevrouw'. Wil men het geslacht aanduiden, dan is men aangewezen op de bijstellingen *laki-laki* 'man' en *perempuan* 'vrouw'. Een 'zoon' is dus: *anak laki-laki* (eigenlijk 'kind-man'), een 'dochter': *anak perempuan* (eigenlijk 'kind-vrouw').

Het Maleis heeft met andere talen van het verre oosten gemeen dat het tussen telwoord en substantief een hulpwoord inlast. Dit gebruik treffen we b.v. ook aan in het Chinees. De drie voornaamste hulpwoorden zijn *orang* 'mens', *ekor* 'staart' en *buah* 'vrucht', die respectievelijk gebruikt worden voor mensen, dieren en zaken. Voorbeelden: *dua ekor kuda* 'twee paarden' (letterlijk 'twee staart paard'), *tiga buah rumah* 'drie huizen' (letterlijk: 'drie vrucht huis'). *Ia ada beranak seorang perempuan* betekent: 'Hij (of zij) heeft één dochter' (letterlijk: 'Hij (of zij) is met kind één mens vrouw'), waarbij *ber-* 'met' en *se-* 'één' met het volgend woord aaneengeschreven worden.

De woordsoorten, die in onze Europese talen meestal scherp afgescheiden zijn, lopen in het Maleis dooreen. Het is vaak moeilijk te onderscheiden wanneer een woord adjektief of werkwoord, wanneer het adjektief of substantief is. De woordsoorten zijn niet formeel onderscheiden; slechts de syntaxis en de afleidingsmogelijkheden helpen de woordsoort bepalen, en dan nog niet altijd met zekerheid. *Besar* betekent 'groot'; *ia besar* 'hij is groot' (letterlijk 'hij groot'); *besarnya* 'zijn (of haar) grootte' (letterlijk: 'groot

zijn (of haar)'. Hier kan nog een bepaling op volgen: *besarnya rumah* 'de grootte van het huis' (letterlijk: 'groot zijn (of haar) (van) huis'). *Katanja* 'hij (of zij) zegt' (letterlijk: 'woord(en) zijn (of haar)'). *Sakit* is zowel adjektief 'pijnlijk' als substantief 'pijn, ziekte'. *Hormat* is een leenwoord uit Arabisch *ḥurmatun* 'heiligheid, eerbied'; in het Maleis is het woord zowel adjektief 'eerbiedig, beleefd' als substantief 'eer, eerbied'. In zijn substantivische betekenis is het synoniem met de afleiding *kehormatan* 'eerbied'. Deze *ke-an* afleiding, gebaseerd op een adjektief, is soms synoniem met het hoger aangeduide type *besarnya*. Beide afleidingstypen, *-nja* en *ke-an*, vormen abstracte naamwoorden van adjektieven. Soms echter is er betekenisdifferentiatie; de *ke-an* vorm heeft vaak een figuurlijke betekenis: *tingginya* 'de hoogte', *ketinggian* 'de verhevenheid'. Sanskrit *kāraṇa*- en Arabisch *sabab*, die beide 'oorzaak' betekenen, zijn in het Maleis overgenomen in de vorm *karena* en *sebab*. In het Maleis betekenen beide woorden 'oorzaak', maar overigens worden ze gebruikt als voegwoord 'omdat' en als voorzetsel 'wegens'. Arabisch *waqtun* 'tijd' is in het Maleise *waktu* zowel substantief 'tijd', als voegwoord 'toen, wanneer'.

De oorspronkelijke, Maleis-Polynesische persoonlijke voornaamwoorden van de eerste en tweede persoon enkelvoud en van de tweede persoon meervoud worden nog alleen in de familiale omgang gebruikt. Beleefder is *saja* 'dienaar' i.p.v. *aku* 'ik', en *tuan* 'heer, heren, dame, dames' i.p.v. *engkau* 'gij' (enkelvoud), en *kamu* 'gij' (meervoud), b.v. *saja melihat tuan* 'ik zie u' (letterlijk: 'dienaar zien mijnheer (mevrouw)'). In de eerste persoon meervoud wordt er een onderscheid gemaakt, zoals trouwens in de hele taalgroep, tussen inklusief (als de toegesprokene er in begrepen is), en exclusief (in het andere geval). *Kita* betekent 'wij', d.i. ik en gij; *kami* betekent 'wij', d.i. ik en hij (of zij).

Een bijvoeglijke bepaling volgt op het naamwoord: b.v. *rumah besar* 'een groot huis' (letterlijk: 'huis groot'), *rumah bapa* 'het huis van vader' (letterlijk: 'huis vader'), *rumah saya* 'mijn huis' (letterlijk: 'huis dienaar').

Het belangrijkste werkwoordelijk prefix is *me* + prenasalering. Van de stam *pandang* vormt men *memandang* 'zien'. *Saja memandang* 'ik zie'; *saja hendak memandang* 'ik wil zien'. Zonder dit prefix was het werkwoord oorspronkelijk passief, en werd onmiddellijk voorafgegaan door het handelend voorwerp, zo er een was: *Rumah itu saya pandang* 'ik zie het huis' (etymologisch: 'het huis wordt door mij gezien'), (*itu* is 'dat, het', en staat zoals elk adjektief na zijn substantief). Ook negaties of hulpwerkwoorden kunnen het werkwoord niet scheiden van zijn handelend voorwerp: *Rumah itu hendak saya pandang* 'ik wil dat huis zien'

(etymologisch : 'dat huis wil door mij gezien worden'). In de spreektaal echter laat men graag veel affixen weg : *pandang*, dat in de literaire taal passief is, staat er eenvoudig i.p.v. het aktieve *memandang* ; zodat men normaal de woordorde *saja hendak pandang* 'ik wil zien' aantreft. Deze woordorde is bij het literaire passief onmogelijk, omdat daar het handelend voorwerp niet mag gescheiden worden van het werkwoord.

5. Tenslotte geven we nog een KLASSIEK MALEISE ZIN uit de Sedjara Melaju met verklaring.

Adapun perkataan Singapura berperang dengan Djawa itu
Wat betreft verhaal (van) Singapura strijden(d) met Java het

terlalu landjut perkataannya ; dikalau dikhajatkan
zeer langdradig verhaal er(van) ; indien worden verteld

semuanya, djemulah orang menengar
alles er(van), beu inderdaad (zouden zijn de) mens(en) horen(d)

dia, sebab itulah maka kami pendékan
het, wegens dat inderdaad dan (door) ons worden kort gemaakt

perkataannya.
verhaal er (van).

Vertaling : Het verhaal van de strijd van Singapura met Java is een zeer langdradig verhaal ; als dat helemaal verteld werd, zou men beu zijn het te horen, daarom maken we het relaas daarvan kort.

Verklaring :

ADA is het koppelwerkwoord 'zijn' ; het kan ook 'zijn, bestaan' betekenen, en ook 'hebben' ; samen met het enklitische -PUN, dat de funktie heeft meer nadruk op het vorige woord te leggen, betekent het 'wat betreft'.

KATA is 'woord, gezegde' ; de afleiding met PER-AN is ook 'woord, gezegde', bovendien 'verhaal'.

SINGAPURA wordt als van-bepaling onmiddellijk na het bepaalde substantief geplaatst. Op te merken is dat ons 'van' in het Maleis niet wordt uitgedrukt, ook niet door een speciale genitief-vorm van het substantief.

PERANG is 'strijd'. Met BER- (dat dikwijls 'met' betekent) vormt

men werkwoorden : *berperang* 'strijden'. Dezelfde vorm dient voor infinitief ('strijden'), vervoegde vorm ('hij strijdt'), of, zoals hier, participium ('strijdend').

DENGAN is 'met, tegen'.

DJAWA is 'Java'.

ITU is aanwijzend voornaamwoord 'die, de', dat na zijn substantief geplaatst wordt. Het kan er van gescheiden zijn door allerlei bepalingen : Hier bepaalt het *perkataan* :

perkataan (*Singapura berperang dengan Djawa*) *itu* : *het verhaal (van S. strijdend met J.)*.

TERLALU voor het adjektief geplaatst betekent 'zeer'.

LANDJUT is 'langdradig'. Dit adjektief is gezegde van het volgend substantief.

PERKATAAN 'woord, gezegde, verhaal'. -NJA is etymologisch verwant met IA 'hij, zij, het'. PERKATAANNJA is dus : 'verhaal (van) hem, er (van)'. De zinsbouw is als volgt : Het verhaal van... langdradig is zijn verhaal', d.i. 'het relaas van het verhaal van... is langdradig'.

DJIKALAU is samengesteld uit Indonesisch DJIKA en Arabisch LAU ; beide betekenen 'indien'.

HIKAJAT is 'verhaal', het is het Arabische *hikājatun* 'verhaal' ; BER-*hikajat* (met het ber-prefix dat we reeds kennen uit *berperang* 'strijden') betekent 'vertellen'. De transitieve vorm van dit werkwoord is : MENG-*hikajat*-KAN 'verhalen' : Het suffix -KAN maakt de vorm overgankelijk, MENG- is het actieve prefix dat we reeds aantreffen in *mem-(p)andang* 'zien'. De passieve vorm had oorspronkelijk een conjunctief *hikajatkan* en een indikatief *di-hikajatkan* (met *di-* uit **ni-*, dat in verwante talen ook voorkomt als infix *-in-*). In het historisch geattesteerde Maleis zijn de conjunctief- en indikatief-betekenis dezer vormen verloren gegaan. Ze worden er zo gebruikt, dat de vorm zonder prefix beperkt wordt tot het geval, dat het handelend voorwerp in de 1e of 2e persoon staat, b.v. *saja hikajatkan...* '... wordt door mij verhaald', d.i. 'ik verhaal...'. De vorm met *di-* heeft geen handelend voorwerp, of een in de 3e persoon, b.v. *dihikajatkannja...* '... wordt door hem (of haar) verhaald', d.i. 'hij (of zij) verhaalt...'.
SEMUA 'alle(n), alles', -NJA 'er (van)'.
DJEMU 'beu', -LAH legt de nadruk op het vorig woord. Ook de inversie in deze zin betoont het predikaat 'beu'. De normale woordorde zou zijn : *orang djemu* '(de) mens(en zouden) beu (zijn)'. Een koppelwerkwoord 'zijn' wordt hier niet uitgedrukt.

ORANG 'mens(en)'.
MEN-(D)ENGAR 'horen(d)'. *men-* is weer het actieve prefix. *dengar*

'horen' behoudt in het moderne Maleis zijn *d-* na het prefix.

Het participium is in vorm niet te onderscheiden van de infinitief of de persoonlijke vorm.

DIA is een andere vorm voor IA 'hij, zij, het'.

SEBAB uit Arabisch *sababun* 'reden', betekent 'reden, omdat, wegens'.

ITULAH : *-lah* betoont *itu* 'het, dat'. *sebab itulah* 'wegens dat' 'daarom'.

MAKA leidt vaak een hoofdzin in, en kan niet vertaald worden.

KAMI 'wij, ons', gewoonlijk 'ik en hij (of zij)', hier pluralis majestatis.

PÉNDÉK is 'kort'. Daarvan afgeleid is *mem-(p)éndék-kan* 'kort maken', met het kausatieve *-kan*. (In het hoger besproken *menghikajat-kan* was *-kan* niet kausatief, maar maakte de werkwoordelijke vorm slechts overgankelijk). De passieve oude conjunctief, die nu nog gebruikt wordt met het handelend voorwerp in de 1e of 2e persoon is *péndék-kan* zonder prefix. Het handelend voorwerp *kami* '(door) ons' staat voorop.

PER-KATA-AN : 'verhaal', -NJA 'er (van)'.